

Реброва Н.Б. Вклад главы Глуховского уездного земского собрания Василия Петровича Кочубея в развитие медицинской помощи в уезде

Исследуется вклад Василия Петровича Кочубея в развитие медицинской помощи в Глуховском уезде в конце XIX – в начале XX ст.

Ключевые слова: Василий Петрович Кочубей, Глуховское уездное земское собрание, инфекционная больница.

Rebrova N.B. The contribution of Vasyliy Petrovych Kochubey – the head of Hlukhiv district meetings into the development of medical aid in the district

The contribution of Vasyliy Petrovych Kochubey – the head of Hlukhiv district meetings into the development of medical aid in Hlukhiv district in the end of the XIXth cent. – begining of the XXth cent. is researched in the report.

Key words: Vasyliy Petrovych Kochubey, Hlukhiv district meeting, infectious diseases hospital.

16.03.2015 р.

УДК 94 (477): 37.091.8 «1891/1893»

С.М. Єсюнін

ГЛУХІВСЬКЕ МІСЬКЕ ТРИКЛАСНЕ УЧИЛИЩЕ ФЕДОРА ТЕРЕЩЕНКА: СТВОРЕННЯ ТА ПЕРШІ РОКИ ІСНУВАННЯ (1891–1893)

У статті розглянуто процес створення Глухівського міського трикласного училища Ф.А. Терещенка та його розвиток у перші роки існування. У додатку подано «Положение о трехклассном городском училище Федора Терещенко в Глухове».

Ключові слова: народна освіта, приватне училище, міське училище, меценат, Федір Артемійович Терещенко, Глухів.

Для дослідників минувшини Глухова певну цікавість являє історія Глухівського міського трикласного училища, яке було відкрите наприкінці XIX ст. та діяло виключно завдяки меценатській допомозі родини Терещенків. Проте, у сучасній історіографії не існує спеціального дослідження історії названого училища, а найбільшим доробком у цій тематиці можна назвати статтю С.П. Жукової [1]. Таким чином, висвітлення історії Глухівського міського трикласного училища Ф.А. Терещенка дотепер залишається актуальним, особливо щодо питань його заснування та перших років діяльності.

15 червня 1891 р. Федір Артемійович Терещенко звернувся з клопотанням до попечителя Київського учбового округу В.В. Вельяминова-Зернова про відкриття власним коштом у місті Глухові міського трикласного училища [6, арк. 1]. Потребу в заснуванні такого навчального закладу меценат бачив передусім у необхідності забезпечити належну освіту для вихованців заснованого ним у 1871 р. притулку для дітей бідности і сиріт. Для

успішної діяльності училища Ф.А. Терещенко пожертвував двоповерховий кам'яний будинок і капітал (72 тис. руб.), який відсотками мав забезпечувати утримання новоствореного навчального закладу [1, 51–52].

Таке блага починання Ф.А. Терещенка було відразу підтримано керівництвом Київського учбового округу – меценат отримав дозвіл на відкриття приватного училища з початку 1891/92 навчального року, але із однією умовою – навчальний заклад до затвердження його статуту (положення) буде діяти на правах міських парафіяльних училищ. Ф.А. Терещенко погодився на такі умови й надав розпорядження про найшвидше складання та затвердження положення про училище. Керівництво Київського учбового округу оперативно видало розпорядження про відрядження до Глухова вчителя Мглинського міського двокласного училища В. Кирилова – для завідування новостворюваного закладу, вчителя Гадяцького повітового училища Д. Онацького – на посаду вчителя, й законовчителя Глухівського учительського інституту, священника Г. Смоличева – для викладання Закону Божого, про що повідомив у листі від 26 червня 1891 р. вже згадуваний попечитель В.В. Вельяминов-Зернов [6, арк. 2]. Отже, коли всі бюрократичні та організаційні справи швидко були владнані, 15 серпня 1891 р. у Глухові відбулось відкриття училища, але поки, як зазначалось вище, – на правах міських парафіяльних училищ [6, арк. 61].

Тим часом Ф.А. Терещенко юридично оформив 72 тис. руб. як недоторканий капітал, відсотки від якого мали складати щорічне грошове забезпечення новоствореного училища. Капітал був вкладений на рахунок найбільшої благодійної організації Російської імперії – Імператорського Людинолюбного товариства, яке зобов'язувалось справно фінансувати училище у Глухові. Також, це товариство, згідно угоди із Ф.А. Терещенком, перейняло на себе вище керування справами навчального закладу. Всі названі умови були зафіксовані у розробленому Імператорським Людинолюбним товариством «Положении о трехклассном городском училище Федора Терещенко в Глухове», яке було затверджено на вищому рівні 24 травня 1892 р. [7, арк. 4]. Воно мало 12 параграфів та фіксувало базові засади, на яких мало діяти училище (див. – Додаток). Ключовим тут було те, що навчальний заклад працює на правах міських трикласних училищ. Відповідно до цього був затверджений «нормальний» штат: вчитель-інспектор, законовчитель та два вчителя. Було встановлено також дві посади без грошового утримання – попечителя та представника попечителя [7, арк. 3]. Керівництво училищем та його господарською діяльністю здійснювала Піклувальна рада, а от питання навчально-виховного процесу розглядала Педагогічна рада [7, арк. 4–5 зв.].

Отже, згідно затвердженого 24.05.1892 р. «Положення» засноване Ф.А. Терещенком у Глухові приватне училище було перетворене на міське трикласне. Урочисте відкриття нового навчального закладу відбулось 30 серпня 1892 р. у присутності міського та повітового начальства, представників земства та міських установ, чиновників від губернської народної освіти, але за відсутністю (із-за хвороби) засновника-попечителя [6, арк. 24].

Педагогічний колектив оперативнo до початку 1892/93 навчального року був розширений до нового штату, зберігши двох викладачів із попереднього складу. Вчителем-інспектором (завідувачем) залишився Віктор Олександрович Кирилов – надвірний радник, який закінчив Глухівський учительський інститут, до служби приступив 24.07.1878 р. вчителем Мглинського міського двокласного училища, мав установлене утримання у розмірі 640 руб. на рік (350 руб. оклад, 190 руб. столових, 100 руб. за завідування) та службову квартиру [2, 145; 3, 98]. Посада вчителя залишилась за Дометієм Григоровичем Онацьким – без чину, закінчив Глухівський учительський інститут, в службу вступив з 16.08.1886 р. вчителем Гадяцького повітового училища, встановлене утримання – 615 руб. на рік (350 руб. оклад, 190 руб. столових, 75 руб. квартирних) [3, 98]. Закономчим замість Герасима Смоличева з 1 травня 1892 р. був прийнятий Олексій Васильович Шекун – священник, який закінчив Чернігівську духовну семінарію та з серпня 1871 р. викладав Закон Божий у Глухівському міському парафіяльному училищі, встановлене утримання мав 330 руб. на рік (200 руб. оклад, 130 руб. столових) [2, 93; 3, 98]. З 1 липня 1892 р. було відкрито посаду другого вчителя, яку посів випускник Глухівського учительського інституту Василь Максимович Козир, зі встановленим утриманням в 690 руб. (350 руб. оклад, 190 руб. столових, 75 руб. квартирних, 75 руб. за викладання співів) [3, 98]. Уроки гімнастики проводив позаштатний вчитель з окладом 75 руб. на рік – унтер-офіцер запасу Єгор Єгорович Мороз [3, 98]. Почесне звання попечителя, зрозуміло, посідав засновник училища Федір Артемійович Терещенко, посаду представника попечителя з 21.08.1892 р. обійняв Петро Вільгельмович Бек – колезький радник, дворянин, головний керуючий маєтностями Терещенків у Глухівському повіті.

До училища було зачислено 193 дитини, переважне право на вступ мали вихованці розташованого поруч сирітського притулку, а на вільні місця приймалися сторонні особи. Навчання було безкоштовним, проходило у трьох класах, кожний із яких складався з двох відділень [7, арк. 1–2]. Для здійснення навчально-виховного процесу були створені всі необхідні умови: 7 класних кімнат, учительська, актовий зал, шинельна; двоповерхова

кам'яна будівля училища опалювалася 18 печами, освітлювалася гасовими лампами, мала витяжні труби [1, 52]. Додамо, що дане приміщення за рівнем пристосованості до навчання було визнано одним із найкращих серед всіх народних училищ Київського ученого округу, про що свідчить цитата із річного звіту попечителя округу В.В. Вельяминова-Зернова (подаємо мовою оригінала): «...Глуховское трехклассное имени Ф.А. Терещенко училище находится в исключительно благоприятных условиях: оно помещается в собственном каменном двухэтажном доме, просторном, светлом, с широкими теплыми коридорами и с отличной гигиенической мебелью...» [7, арк. 1].

Перший навчальний рік (1892/93) для Глухівського міського трикласного училища Ф.А. Терещенка минув успішно. Як зазначав у звіті інспектор В. Кирилов, із прийнятих до навчання 193 учнів рік закінчили 186, адже за різними причинами вибуло 9 осіб (перейшли в інші заклади, виїхали із міста тощо) та прийнято двох. Зі 186 учнів 94 навчалися у першому класі, 70 – у другому, 22 – у третьому. Конфесійний поділ учнів був таким: 16 іудеїв та 170 християн (один з них – католик, інші – православні). Становий поділ мав 18 дітей, що мали дворянське походження, 6 – із духовенства, 44 – із сільського та 92 із міського станів [7, арк. 1]. Всі діти показали здебільше успішні знання, поведінку мали майже відмінну, отож, як зазначав інспектор В. Кирилов, «суворих покарань до учнів жодного разу не використовували». Вільний від занять час вихованці проводили у дитячому притулку, де готували уроки, читали, співали у хорі. В їх розпорядженні були духові й струнні інструменти (придбані у 1892 р. коштом попечителя на 500 руб.), наявність яких надало можливість навчати музиці та створити невеличкий оркестр. Щоденні заняття співами дозволили організувати училищний хор, найкращі хористи якого входили до складу хору Трьох-Анастасіївської церкви, до парафії якої належало училище та притулок. Для влаштування дозвілля дітей попечитель власним коштом придбав «чарівний ліхтар» із картинками. Усього загальні витрати на училище у 1892/93 навчальному році склали 3420 руб., з них: грошове утримання педагогів – 2200 руб., витрати на уроки співів – 75 руб., навчальні приладдя – 100 руб., канцелярські витрати – 25 руб., утримання і ремонт приміщення та найм прислуги – 850 руб., непередбачені витрати – 170 руб. [7, арк. 2]

Навчальний рік був завершений урочистостями, що відбулись 13 червня 1893 р. На них були запрошені всі найпочесніші особи міста та повіту, очікувався (але знову не стався) приїзд Ф.А. Терещенка. Програма урочистостей включала молебень, короткий річний звіт, видачу атестатів одинадцяти випускникам, а також

велику концертну програму – вірші, хорові пісні, оркестрові композиції [7, арк. 7].

По завершенні 1892/93 навчального року вчитель-інспектор В. Кирилов підготував для Ф.А. Терещенка докладний звіт про роботу училища, де серед переважно позитивних моментів звернув увагу на гостру потребу збільшення штату педагогів, що було пов'язано з великою кількістю учнів та значним навантаженням на працюючих вчителів [7, арк. 1, 8]. Віддамо належне Ф.А. Терещенку, який швидко вирішив це питання – 1 вересня 1893 р. він видав розпорядження: із власних коштів встановити доплату до річного казенного утримання вчителю-інспектору – 240 руб. та кожному із двох вчителів – 150 руб., а також ввести дві посади помічників вчителя з річним утриманням у 450 руб. кожному (300 руб. оклад та 150 руб. столових) та зробити штатною посаду вчителя гімнастики з окладом 85 руб. на рік [6, арк. 34]. Для офіційного затвердження названих посад Ф.А. Терещенко звернувся 15 грудня 1893 р. до керівництва Київського учбового округу з відповідним клопотанням, в якому зазначив наступне (подаємо мовою оригіналу): «Для необхідності расширить училище до 300 учеников, я прошу добавить к штату три должности: двух помощников учителей и учителя гимнастики. На обеспечение жалования этих трех учителей я внес 39800 руб. облигациями в добавление к 72000 руб. неприкосновенного капитала. Означенный капитал хранится в Императорском Человеколюбивом обществе под проценты. При этом для расширения училища необходимо пристроить еще два класса, что я распорядился сделать с весны 1894 года на мои средства...» [6, арк. 35]. Клопотання попечителя знайшло підтримку в учбовому окрузі та міністерстві народної освіти, й після необхідних бюрократичних процедур 13 грудня 1894 р. були затверджені зміни у штаті училища. Додамо, що ще до офіційного затвердження нового штату на посади помічників вчителів були прийняті два випускники Глухівського учительського інституту Петро Євдокимович Ярош та Порфирій Миколайович Худяков [4, 71; 6, арк. 34, 61].

Як бачимо, вже на другий рік існування Глухівського міського трикласного училища Ф.А. Терещенко зробив відчутний поштовх для його подальшого розвитку – розширив штат викладачів, створив умови для навчання до 300 учнів, збільшив капітал утримання училища до 111,8 тис. руб. [6, арк. 43].

Таким чином, в перші роки після створення Ф.А. Терещенком у Глухові міського трикласного училища був закладений міцний фундамент для впевненого функціонування цього навчального закладу у майбутньому. Перш за все, була забезпечена надійна фінансова основа для безбідного існування

закладу шляхом формування капіталу в 111,8 тис. руб., відсотків з якого вистачало для покриття всіх витрат на утримання училища. По-друге, училище отримало гарну матеріальну базу – власне приміщення, необхідні навчальні приладдя тощо. По-третє, був створений професійний педагогічний колектив. Фактично усі педагоги, що стояли у початків училища, ще не один рік плідно працювали у його стінах. Перший завідувач – вчитель-інспектор Віктор Олександрович Кирилов – очолював навчальний заклад майже 18 років (1891–1908). Василь Максимович Козир працював в училищі майже 23 роки (1892–1914): спочатку вчителем, а з 1 січня 1909 р. очолив заклад – обійняв посаду інспектора, перейнявши її у згаданого вище В.О. Кирилова. Священик Олексій Васильович Шекун викладав Закон Божий 15 років (1892–1906), Дометій Григорович Онацький вчителював 14 років (1891–1904). Колектив навчального закладу упродовж наступних років збільшувався, але його кістяк тривалий час складали саме ці перші педагоги.

У даній статті висвітлено лише процес створення та перші роки існування Глухівського міського трикласного училища Ф.А. Терещенка як показовий приклад успішної та корисної благодійної діяльності родини Терещенків у освітній сфері, комплексне й узагальнене дослідження котрої вбачається пріоритетним у подальших наукових пошуках дослідників історії Глухова.

Додаток

«Главный Попечитель
Императорского Человеколюбивого Общества
Исидор, митрополит Новгородский и Санкт-Петербургский
24 мая 1892 года

ПОЛОЖЕНИЕ О ТРЕХКЛАСНОМ ГОРОДСКОМ УЧИЛИЩЕ ФЕДОРА ТЕРЕЩЕНКО В ГЛУХОВЕ

1. Трехклассному городскому училищу, учреждаемому в городе Глухове на средства действительного статского советника Федора Терещенко, присваивается наименование «Городское училище Федора Терещенко, учрежденное в память чудесного спасения 17 октября 1888 года Их Императорских Величеств с Августейшими Детьми».

2. Училище состоит под высшим правлением Императорского Человеколюбивого Общества, учебная же часть заведения и все служащие в нем по этой части лица подчиняются ведению Министерства Народного Просвещения на основаниях установленных Высочайше утвержденных 31 мая 1872 г. положением о городских училищах.

3. Училище имеет целью доставление обучающимся в нем бесплатного начального умственного и религиозно-нравственного воспитания.

4. Училище содержится на проценты с

неприкосновенного капитала в 72000 рублей, пожертвованного учредителем. Капиталу сему присваивается название: «Капитал городского училища Федора Терещенко».

5. Преимущественным правом на поступление в училище пользуются воспитанники Глуховского детского приюта Терещенко. На остающиеся за сим свободными вакансия принимаются и посторонние лица.

6. Число воспитанников, не принадлежащих к христианскому вероисповеданию, не может превышать 15 % общего числа учеников училища.

7. При училище полагается особый Попечитель, заменяющий почетного смотрителя городского училища по положению о сих училищах.

8. Звание Попечителя предоставляется учредителю училища, действительному статскому советнику Федору Терещенко пожизненно, а за смертью его – одному из родных детей его и родных внуков, по старшинству; если же таковых не будет – то одному из родных братьев, Николе или Семену Терещенко, и сыновей братьев. Дальнейшее избрание Попечителя предоставляется Совету Императорского Человеколюбивого Общества. Если за смертью учредителя прямой его наследник будет несовершеннолетний, то должность Попечителя, временно, до совершеннолетия наследника, предоставляется одному из братьев учредителя, Николе или Семену Терещенко. Попечитель утверждается в этом звании Советом Императорского Человеколюбивого Общества.

9. При училище состоят: а) Педагогический совет для решения вопросов, относящихся к учебной части и б) Попечительный совет для ближайшего содействия успешному развитию училища и для заведования хозяйственными делами.

10. Ближайшее заведование делами Попечительного совета возлагается на Сотрудника попечителя, который избирается Попечителем и утверждается в должности помощником Главного попечителя Императорского Человеколюбивого Общества.

11. Училище имеет печать, утвержденную для уездных установлений образца, с надписью вокруг государственного герба «Глуховское городское училище Федора Терещенко».

12. Относительно прав служащих и учащихся училище пользуется всеми преимуществами, предоставленными городским училищам Высочайше утвержденными 31 мая 1872 года положением о сих училищах.

Председатель Совета (*підпис*)» [7, арк.4-5 зв.].

Посилання

1. Жукова С.П. Благодійна діяльність родини Терещенків у Глухові // Ніжинська старовина – Вип. 16(19). – 2013. – С. 50–55.
2. Памятная книжка Киевского учебного округа. – Ч. IV. Черниговская губерния. –К., 1891. –218 с.

3. Памятная книжка Киевского учебного округа. – Ч. IV. Черниговская губерния. –К., 1893. –160 с.

4. Памятная книжка Киевского учебного округа. – Ч. IV. Черниговская губерния. –К., 1894. –114 с.

5. Памятная книжка Киевского учебного округа на 1906–1907 год. – К., 1907. – 375 с., прилож. 24 с.

6. ЦДІАК України, ф. 707, оп. 296, спр. 79, 67 арк.

7. ЦДІАК України, ф. 830, оп. 1, спр. 519, 14 арк.

Есюнин С.Н. Глуховское городское трехклассное училище Федора Терещенко: создание и первые годы существования (1891–1893)

В статье рассмотрен процесс создания Глуховского городского трехклассного училища Ф.А. Терещенко и его развитие в первые годы существования. В дополнениях подано «Положение о трехклассном городском училище Федора Терещенко в Глухове».

Ключевые слова: народное образование, частное училище, городское училище, меценат, Федор Артемьевич Терещенко, Глухов.

Yesiunin S.M. Three-class city school of Fedir Tereshchenko in Hlukhiv: creation and first years of existence (1891-1893)

In the article the process of creation of three-class city school of Fedir Tereshchenko in Hlukhiv and his development in the first years of existence is considered. In additions «The charter about three-class city school of Fedir Tereshchenko in Hlukhiv» is submitted.

Key words: public education, private school, city school, philanthropist, Fedir Tereshchenko, Hlukhiv.

07.03.2015 p.

УДК 94 (477):711.41 «185/190»

М.М. Блакитний

«КАЗАРМЕННЫЙ УЧАСТОК»: ДО ІСТОРІЇ ЗАБУДОВИ ЧЕРНІГОВА (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ.)

У статті йдеться про військове містечко поблизу Чернігова наприкінці ХІХ – початку ХХ ст.

Ключові слова: Чернігів, казарма, полковник, полк.

Забудова Чернігова кінця ХІХ – початку ХХ ст., його окремих районів і вулиць, малодосліджена. Фактично, невивченим залишається питання існування так званого «казарменного участка» – невеликого військового містечка на північних околицях губернського центру. Зараз дана місцина знаходиться у районі чернігівських вулиць Стрілецька, Червоногвардійська і проспекту Миру.

Протягом ХІХ ст. як у Чернігові, так і по губернії, дислокувалися різні полки російської армії, особовий склад яких вимушений був проживати у домівках місцевих мешканців внаслідок відсутності відповідних приміщень (казарм). Так, дослідник В. Стецюк у статті про гарнізон Чернігова зазначає, що комплекс гарнізонних будівель споруджувався поетапно упродовж останніх трьох десятиліть